
UNES SITGES ALTO-MEDIEVALS A CASTELLAR DEL VALLÈS

A. Roig i Deulofeu

La tasca constant i ordenada del col·laborador del Museu d'Història, Sr. Pere Mañé, ha fet possible el salvament i posterior estudi de les restes d'un interessant jaciment alto-medieval, que, parcialment destruït, va ésser identificat pel Sr. Mañé en el lloc dit Els Saulons, en el terme municipal de Castellar del Vallès, província de Barcelona.

La recerca i estudi d'elements alto-medievals és, fins a l'actualitat, una tasca que l'arqueologia del país no ha pres en la consideració que realment mereix. L'estudi i divulgació de l'àmbit religiós, i sobretot el seu aspecte arquitectònic, ha estat l'element més treballat, menyspreant, possiblement d'una manera inconscient, tot l'àmbit civil i popular, base assencial del procés fundacional del país català.

Situació

Uns intensos treballs d'extracció de terres, junt amb la consegüent degradació del terreny, han fet possible la localització de les restes que tractem, situades dins la propietat de la masia de Can Riera y a uns cent metres per sobre el nivell actual del riu Ripoll, en el lloc dit popularment Els Saulons. Les seves coordenades són: Long. 5° 42' 42"; Lat. 41° 36' 42"; altitud aproximada 315 metres. Full del Cadastre, Sabadell 392. (Fig. 1 n.º 1) (Lam. I n.º 1).

Jaciment

Són les restes de dues sitges destruïdes parcialment per les obres d'extracció i que corresponen a la forma més abundant del moment; tot i que la seva destrucció és gran, el perfil és bastant clar (Fig. 1 n.º 2) (Lam. I n.º 2), de forma lleugerament acampanada amb el fons pla i perímetre arrodonit. Els diàmetres dels fons són: Sitja I, 86 cm. i el de la II 87 cm. L'alçada i diàmetres de la boca són calculats per aproximació, amb un resultat bastant real: 105 cm. d'alçada, per uns 60 cm. de diàmetre de boca. A les parets no s'observa cap mena d'arrebossat, però sí el senyal de l'eina emprada en la seva construcció. En tot el rodal de les sitges no s'aprecia cap element d'habitable, que d'haver existit, haurien estat destruïts pels moviments d'àrids. El contingut de terres i materials de cada una de les sitges representa un volum molt petit del seu espai real; malgrat tot, la distribució dels materials no fou alterada. En la sitja n.º I. i amb projecció vertical, tenim: 15 cm. superiors de terres negres amb abundant material (ceràmica i ossos) sense una estratigrafia aparent; en els 15 cm. finals la distribució i característiques són semblants a la capa superior, però, descansant directament en el fons, s'han pogut recollir els fragments agrupats de l'única peça de ceràmica que ha estat possible reconstruir (Fig. 4 n.º PI). En la sitja n.º II l'espai de terres conservades, uns 25 cm. de gruix, presenta una distribució i característiques homogenies, amb terres negres i material dispers (ceràmica, ossos, etc.).

Materials

La uniformitat del material recollit i en especial l'element ceràmic, fa que presentem conjuntament, en un sol bloc i per matèries, tots els elements procedents de les dues sitges.

PEDRA. — Fragment d'una pedra (basalt) de moldre. Una de les cares presenta el clàssic picatejat.

ARGILA. — Tres fragments d'argila premsada, amb una superfície aplanada, probables restes de paviment o argiles de cobertura.

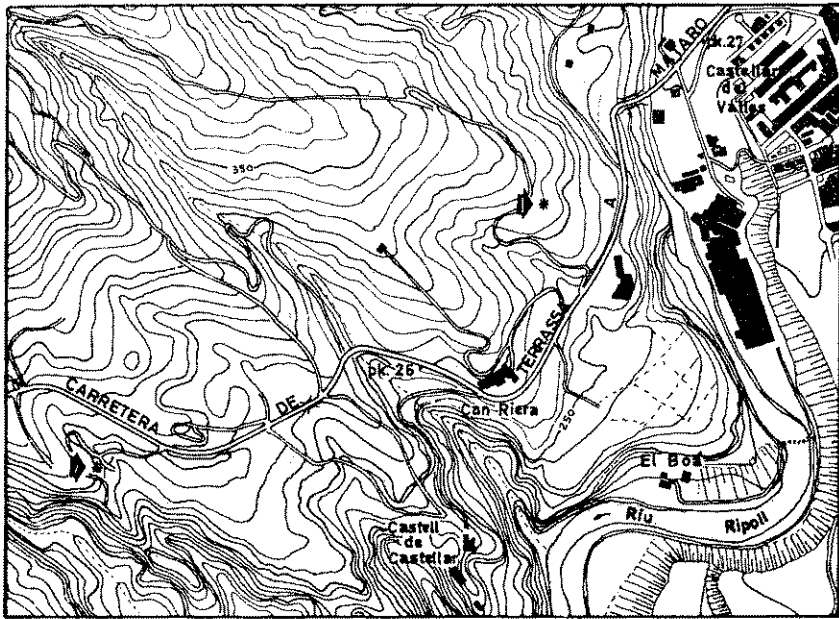
OBRA CUITA. — Quatre fragments de teula d'elaboració grollera.

METALL. — Resquill de plom procedent de fosa.

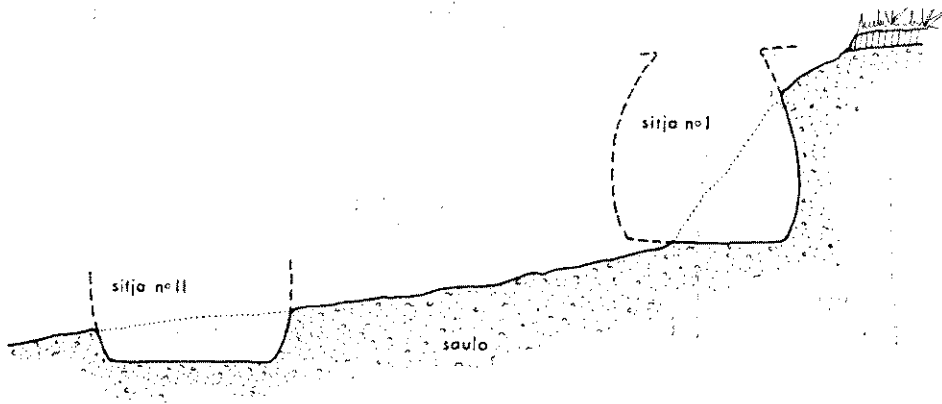
FAUNA. — Abundants fragments d'ossos d'animals pertanyents a diverses espècies: porc, ovella i poltre¹.

CERÀMICA. — És el conjunt de material més nombrós: entre les dues sitges s'han recollit 332 fragments. La uniformitat tipològica de la ceràmica de les dues sitges és molt clara, per tant, la seva descripció la farem global, seleccionant els elements més representatius d'entre tots els fragments i peces inventariades.

El grau de fragmentació és molt gran, amb una mida de mitjana de cada peça, de 50 mm. per 30 mm.

0 100 200 300 mts.

SECCIO 125°. 305°

0 30 60 90 cm

Fig. 1. Núm. 1. Situació de les sitges (1) i del forn alto-medieval (2).
Núm. 2. Secció de les sitges excavades.

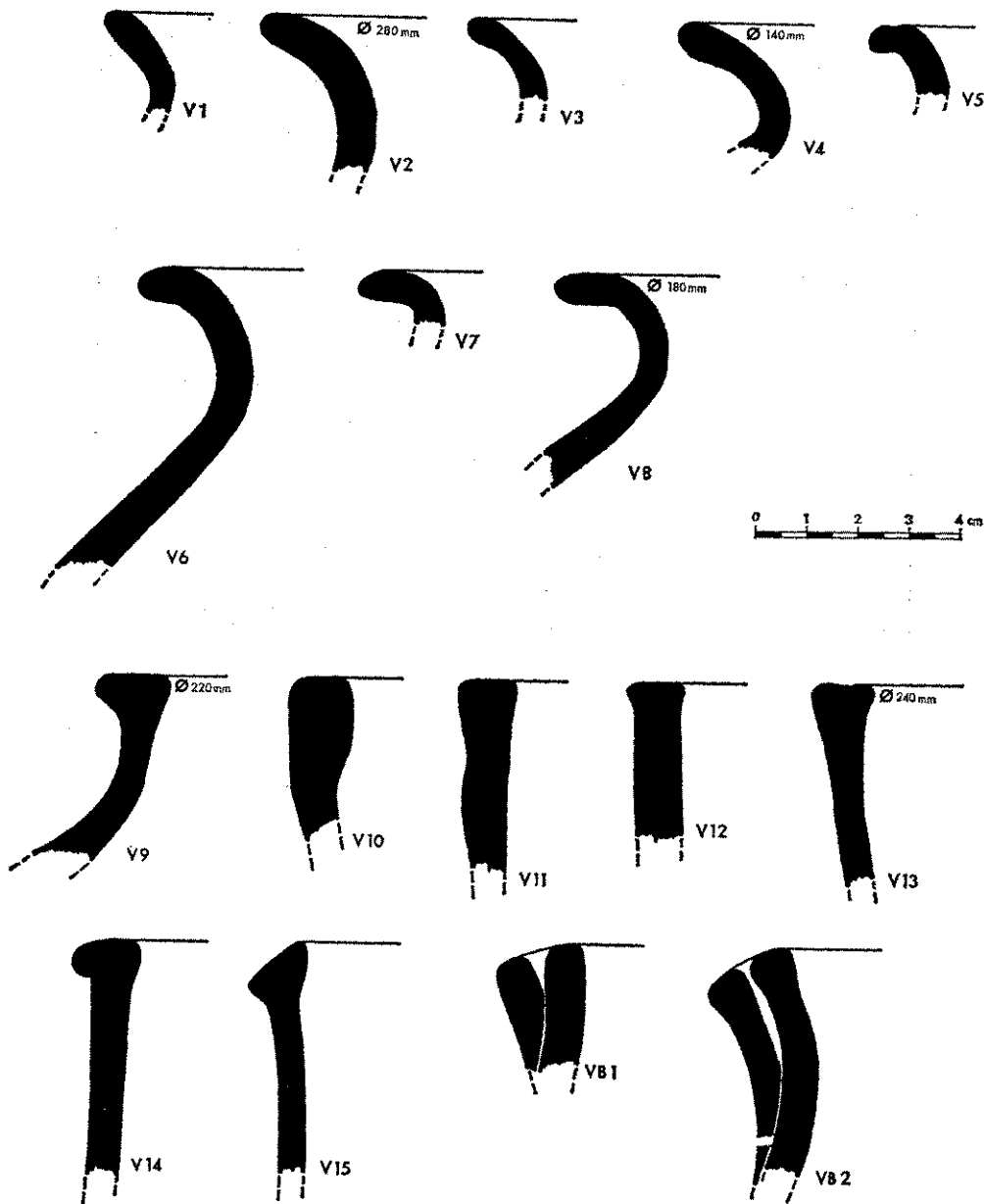

Fig. 2. Taula de vores.

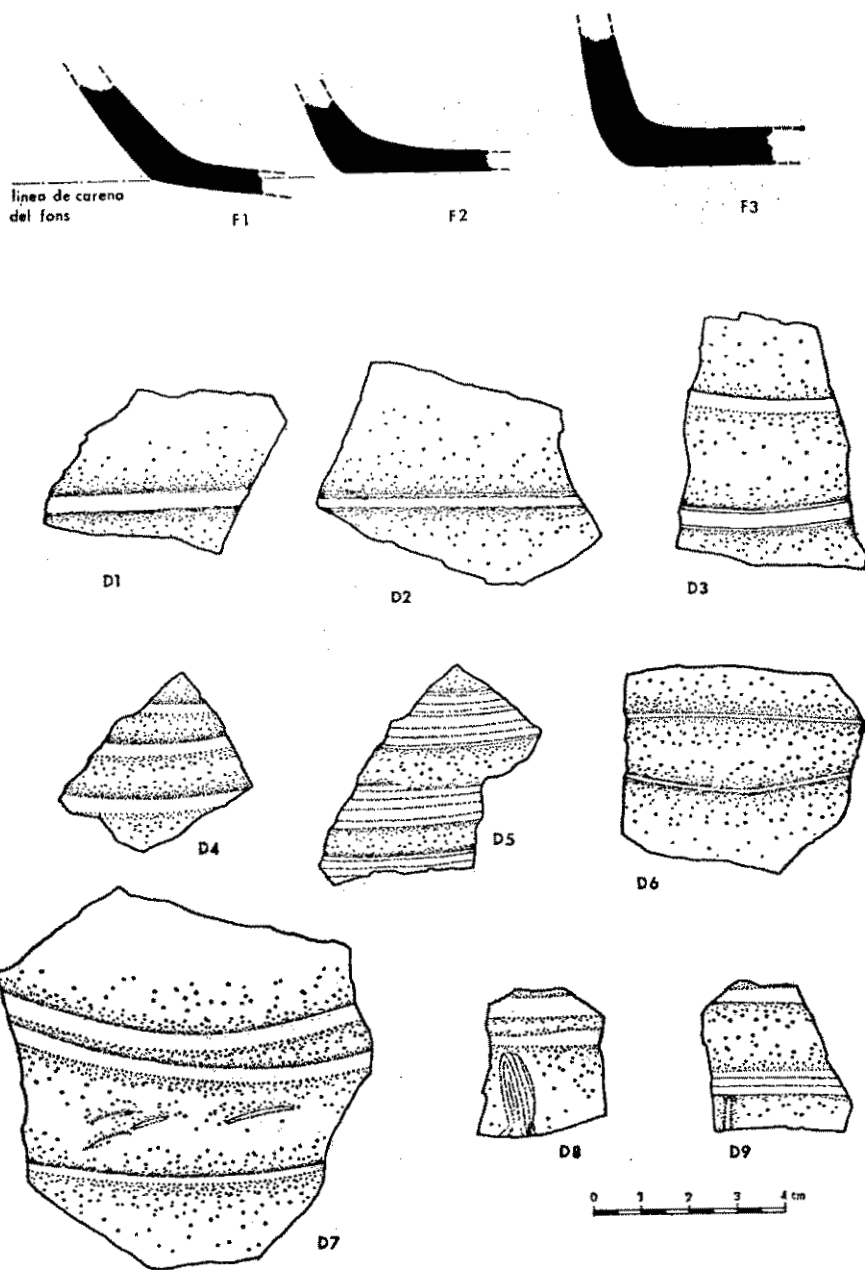

Fig. 3. Taula de fons i fragments decorats.

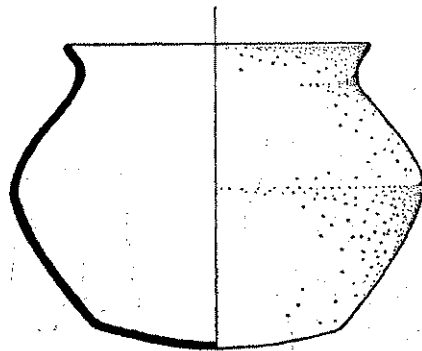
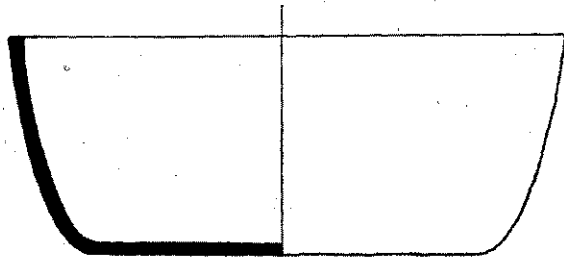
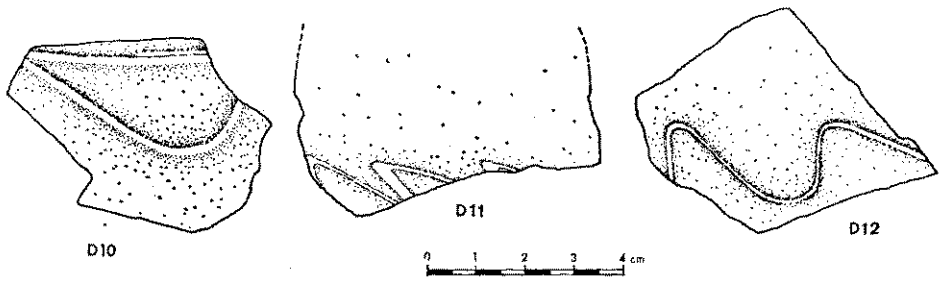

Fig. 4. Fragments decorats. P1 peça reconstruïda, P2 reconstrucció ideal de la peça més representativa.

Làm. I.

Núm. 1. Panoràmica amb la situació de les sitges.

Núm. 2. Sitges excavades.

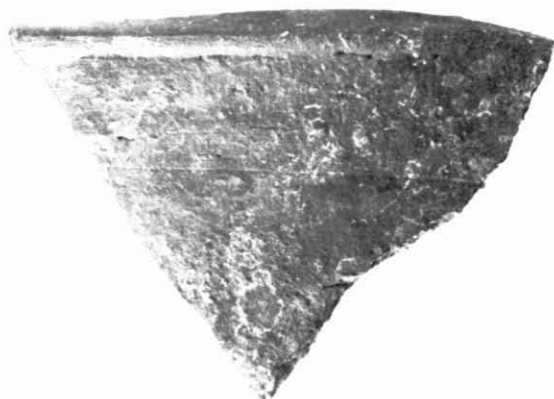
V8

V9

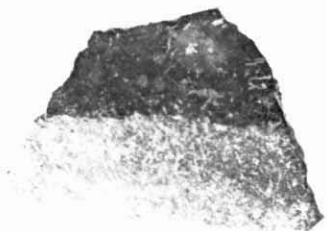

V11

V15

Läm. III.

F1

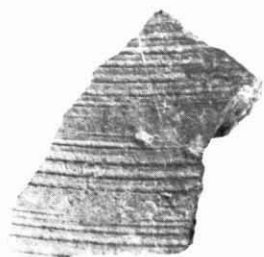
D2

D3

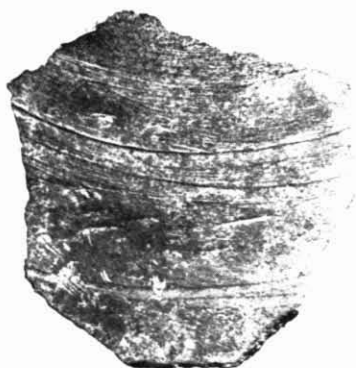
D4

D5. envers

D5. revers

D7

D12

D8

D9

P1

La descripció la presentarem pels elements o sectors característics de les peces de volum:

Vores. — V1, 2, 3; Fig. 2.: són tres fragments de vora amb l'aresta arrodonida i el perfil obert, la pasta porta abundant mordent de quars, les argiles són de color: V1 = 1G3, V2 = 1E3 i V3 = 1E2² les superfícies estan afinades.

— V4, 6, 7, 8; Fig. 2.: quatre fragments de vora amb l'aresta arrodonida, el perfil o coll de la vora és extremadament obert, les superfícies estan allisades i les pastes de color: V4 = 2D3; V6 = bicolor 2D5-2D1, V7 = 2B4, V8 = 2C3, el mordent és abundant de quars (Lam. II n.º V8).

— V5; Fig. 2.: fragment de vora amb l'aresta arrodonida, en la cara interior, paral·lel i al costat de l'aresta presenta una suau incisió, la pasta és de color: 2B5 i les superfícies estan allisades.

— V9; Fig. 2.: fragment d'una vora amb perfil o coll tancat, la vora és sortida i plana, les superfícies allisades i la pasta de color 1C2 amb mordent de quars (Lam. II, V9).

— V10, 11, 12 i 13; Fig. 2.: fragments de vora amb perfil o coll recte, l'aresta és aplanada o lleugerament sortida, les superfícies són espatulades i les pastes de color: V10 = 2E3, V11 = 2D4, V12 = 6E1 i V13 = 2E4, el mordent de quars és bastant gros i abundant (Lam. II, n.º V11).

— V14, 15; Fig. 2.: dos fragments de vora, de perfil recte, l'aresta és sortida i plana en el fragment V14 i bisellada en el V15, les superfícies són allisades i les pastes de color: V14 = 1D1 - - - V15 = 2D4, amb el mordent abundant de quars (Lam. II n.º V15).

— VB1, 2; Fig. 2.: són dos fragments de vora de bec, les arestes són aplanades, les superfícies semblen; espatulada en el VB1 i allisades en el VB2, les pastes de color: VB1 = 2E1 i VB2 = 2D2.

En general, la representació de vores dins el conjunt ceràmic correspon a uns dos grups de peces molt ben determinats en el nostre cas i que més endavant descriurem. Tot i així, hi ha tres fragments que per les seves característiques s'aparten dels dos grups esmentats: el V14 i el V15 (Fig. 2) i (Lam. II, n.º V15). Són dos fragments de vora amb l'aresta sortida i bordó intencionat sobre la superfície exterior. Pel seu perfil semblen correspondre a peces de parets rectes, però l'element diferenciador o estrany és el seu perímetre ondulat de la boca: si no són peces deformades per la cuita, no trobem actualment paral·lels per definir el seu perfil o forma real³.

L'altre fragment (fig. 2, V11) i (Lam. II, V11) correspon a una vora d'aresta aplanada i paret recta; en aquest cas, el perímetre de la boca és pràcticament recte, cosa que fa pensar en una peça de boca quadrada o rectangular. Seria un element molt estrany dins la tipologia de la ceràmica catalana dels segles XI i XII.

Bases. — F1, Fig. 3.: fragment d'un fons entrat, amb carena i base ovalada, les superfícies són allisades i la pasta amb mordent gros de quars és de color: 1D2 (Lam. III, F1).

— F2 Fig. 3.: fragment d'un fons amb base plana, les superfícies allisades i la pasta amb mordent de quars molt fi, és bicolor: 2D5-2H3.

Les bases descrites són elements ben determinants de les dues formes representades en aquest jaciment. Referent al fragment F1 (Fig. 3) i (Lam. III), que pertany a un fons entrat, amb carena i base lleugerament oval, correspon a una olleta globular amb boca ampla i coll baix obert; aquesta forma és molt abundant en les ceràmiques alto-medievals del país (Fig. 4, P2). Hem pogut constatar que en treballs de diversos autors sobre el tema⁴, en estudiar aquestes peces globulars i en especial el seu fons, no es fa cap esment descriptiu de la base ovalada que la majoria de les vegades es presenta en aquest tipus de fons. En alguns dels treballs alludits⁴, es descriu el fons amb una base plana, tot i que en el dibuix de la peça es presenta amb base oval.

Hem volgut comentar aquest aspecte ja que considerem de molt interès la identificació de nous elements tipològics dins l'estudi, encara incipient, de les ceràmiques alto-medievals catalanes.

Elements decoratius. — Els motius ornamentals que es presenten en aquest tipus de ceràmica és un dels factors més característics de la seva identitat. En general, les peces decorades corresponen totes a un tipus concret de perfil: olleta globular amb fons entrat i base oval (Fig. 4 P2). La distribució ornamental sobre la peça és també constant entre el coll i la panxa, i els motius se centren bàsicament en línies incises paral·leles o ondulades a vegades formant bandes amb registres interiors també incisos.

El material decorat del jaciment que tractem, està representat per nombrosos fragments, raó per la qual la seva descripció no és total; tot i així, podem diferenciar per la seva temàtica uns quatre grups ornamentals.

— D1 i D2; Fig. 3: són dos fragments que presenten la incisió d'una sola línia horitzontal, les característiques de la pasta, cuita i color són generals a la resta de fragments (Lam. III, D2).

— D3, 4 i 5; Fig. 3: dos fragments, el D3 i D4, tenen incisions de línies paral·leles més o menys horitzontals, que amb tota seguretat envoltarien la peça. La decoració del D5 és més complexa i presenta incisions de línies paral·leles a bandes, possiblement fetes amb un punxó pinta, entre espais llisos. La cara interior d'aquest fragment està totalment incisa amb feixos de línies fines, degut a un intens allisat a torn; aquest motiu és purament tècnic i no el podem considerar com un element ornamental (Lam. III, D3, 4 i 5).

— D7, 8 i 9; Fig. 4: els motius ornamentals dels tres fragments són combinats amb incisions de línies horitzontals entre bandes decorades; el D7 presenta curtes ungulacions molt fines; en el D8 i 9, degut a la seva fragmentació, tan sols s'hi intueixen motius incisos entre línies horitzontals (Lam. IV, D7, 8 i 9).

— D10, 11 i 12; Fig. 4: la decoració del D10 és combinada amb incisions horitzontals i ondulades; en el D11 l'espai ornamental és molt petit, però sembla correspondre a unes fines incisions en forma de dents de serra, i finalment el motiu de decoració del fragment D12 és un dels més freqüents, una forta incisió d'un sol traç d'una línia ondulada o meandriforme (Lam. IV, D12).

Tant la tècnica com els motius ornamentals descrits, són molt regulars dins la ceràmica que tractem i amb una llarga perduració; en peces s. X-XI apareixen ja simples incisions rectilínies o ondulades⁵ i que amb poques variants es mantindran fins al s. XIII.

Peces. — De tot el material ceràmic recollit, tan sols s'ha pogut reconstruir una peça, els seus fragments estaven agrupats en el fons de la sitja n.º 1. És una cassola de pasta gris fosca (color 6E1), amb fons pla i parets obertes, la vora és aplanada i l'argila porta bastant mordent de quars (Fig. 4, P1) i (Lam. IV, P1).

Es poden identificar, dins el context ceràmic, dues formes essencials representades entre els nombrosos fragments recollits. En primer lloc, la forma més repetida és la d'una olleta globular, de coll baix obert amb vora arrodonida i el fons entrat amb base carenada oval (Fig. 4, P2). Del jaciment que tractem, no s'ha recollit cap fragment d'ansa, i per això hem de creure que aquest tipus de peça no portaria cap mena de suspensió. Sobre els motius ornamentals, ja descrits, hem de dir que tots corresponen a fragments d'olletes d'aquesta mena.

L'altra forma representada dins el conjunt, però amb una proporció menys constant entre els fragments recollits, és la que tenim en l'única peça reconstruïda i ja descrita anteriorment. Aquest tipus de cassola no porta cap mena de suspensió i les seves superfícies exteriors són totalment llises, sense motius ornamentals coneguts.

Aquests dos tipus de perfils que s'han pogut identificar, són peces de ceràmica amb idèntiques propietats i característiques d'elaboració; les pastes són uniformes, amb abundant mordent de quars, l'elaboració de les peces és amb torn lent, amb alguns retocs manuals, s'aprecia una cuita irregular intensament reductora, i les superfícies són en general allisades, de color gris cendrós.

Les decoracions, sempre sobre peces globulars, ofereixen un disseny ornamental uniforme amb poques variants, són incisions lineals de poc relleu, fetes amb un punxó sobre l'argila tendra i sempre entre el coll i la panxa; els motius, com hem dit, són de línies horitzontals paral·leles o bé ondulades, combinant a vegades altres incisions entre bandes lineals.

El material ceràmic és, de moment, el que ens ofereix una possibilitat de datació relativa del conjunt. Tant pels motius ornamentals com per les característiques individuals de les peces, podem fixar com a probable, una elaboració i utilització de les mateixes, dins la primera meitat del s. XII.

Consideracions finals

Hem de creure, doncs, que aquestes sitges que hem tractat, formarien part del conjunt de serveis d'un petit establiment aïllat i que ja, com s'ha apuntat, les seves restes desapareixerien amb els treballs d'extracció de terres. La naturalesa dels materials ens confirma aquesta suposició, ja que són eminentment d'un caràcter casolà. Dins la representació de diverses peces de ceràmica d'entre els nombrosos fragments, totes són d'ús do-

mèstic, els fragments d'ossos d'animals corresponen, tots, a espècies plenament domesticades i tots perteneixen a individus joves, que evidencien una clara finalitat alimentícia, els fragments recollits d'argila premsada corresponen a elements constructius d'habitació i finalment, els fragments de pedra de moldre i el resquill de plom, són elements de treball d'un establiment humà estable.

Amb l'observació detallada⁶ del material que omplia la sitja n.º 1, s'aprecia un primer moment de dipòsit de la peça de ceràmica que s'ha pogut reconstruir; després, i amb poc espai de temps, es reompliria la sitja amb terres i materials segurament procedents d'una neteja d'algun lloc d'habitació. El grau de fragmentació de la ceràmica i la diversitat dels altres materials ens confirmen el fet.

La reutilització de les sitges com a abocador de runes o desperdiciis, és un fet ja bastant freqüent, i en el nostre cas veiem, per l'estudi dels elements recollits, que corresponen a unes runes amb materials de la primera meitat del s. XII.

La uniformitat tipològica de la ceràmica recollida, ens fa creure en una sola procedència d'elaboració i que per la seva proximitat, podria ésser un forn, parcialment derruït, situat a uns 900 mts. de les sitges i que fou excavat en part, en el 1960. Seria d'interès l'elaboració del seu estudi complet, ja que s'ofereix un lot tipològic, molt extens, de ceràmica, pràcticament contemporani, a les peces recollides en les sitges de Castellar del Vallès.

1. La classificació i estudi d'aquest material ha estat realitzat per la Dra. Joana M.º Golpe, de l'Institut Provincial de Paleontologia, a la qual agraim sincerament la seva valiosa col·laboració.

2. LLANOS, A.-VEGAS, J. I.: **Ensayo de un método para el estudio y clasificación tipológica de la cerámica.** «Estudios de arqueología alavesa». Vol. VI, Vitoria, 1974, Pàgs. 265-313.

3. Amb un perímetre de boca irregular (no circular) coneixem una peça procedent del Castell de Piera, que es descriu amb el «borde trilobular...» RIU, Manuel: **Algunas formas completas de la cerámica gris catalana (Siglos XII-XIII).** «Atti del Colloquio Internazionale di Archeologia Medievale». Università di Palermo: Istituto di Storia Medievale, 1976. Pàg. 8, Fig. 5. Tot i així, la deformitat i el perfil hipotètic dels fragments que tractem són molt llunyans a la forma que citem.

4. BATISTA NOGUERA, R. — **El Bruch del Mig. Fondos de cabaña alto-medievales.** — Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares. «Ampurias» Vol. XII-XIII. Barcelona, 1961. Pàgs. 333 a 337.

RIU, Manuel. — **El taller de ceràmica medieval de Santa Creu d'Ollers.** «Boletín arqueológico de la R.S.A. Tarraconense». Vol. IV n.º 113-120. Tarragona, 1971-72. Pàgs. 253-268.

Excavaciones en el poblado medieval de Caulers. «Excavaciones arqueológicas en España» n.º 88. Servicio de Publicaciones del M.E.C. Madrid, 1975.

Op. Cit. **Algunas formas completas...**

(Cont.) — ENRICH HOJA, Jorge y Juan. — **Sepulturas medievales en el Collet de Sant Pere Màrtir.** «Información Arqueológica» n.º 15. Instituto de Prehistoria y Arqueología de Barcelona. Barcelona, 1974. Pàgs. 71-75.

Excavación de unos restos medievales a Sant Julià de les Alzinetes. «Información Arqueológica» n.º 18. Instituto de Prehistoria y Arqueología de Barcelona. Barcelona, 1975. Pàgs. 158 a 165.

5. RIU, Manuel. — (Op. Cit.). **El taller de ceràmica medieval...** Pàg. 266, Fig. 7.

6. És d'agrair el bon treball realitzat pel Sr. Pere Mañé, en l'excavació de les sitges, ja que sense aquesta minuciosa aportació, no hagués estat possible realitzar aquestes notes.